

Consciousness – The Grand Illusion

“Het lezen van mijn boek zal soms pijnlijk zijn, het zal u duizelen en het zal u misschien wel kwaad maken.” Dr. Susan Blackmore weet haar boek *Consciousness: an introduction* wel aan de man te brengen. Ze presenteert haar boek als een ‘gids door de vraag wat bewustzijn is’. Ook tijdens Brainspotting zal de excentrieke psychologe de vraag opwerpen wat bewustzijn is. Hierbij komt ze tot een ongewone conclusie.

Door Tijs Heesterbeek

“Wie is er op het moment bewust?” Een groot gedeelte van het publiek steekt zijn hand op. “En wie is er niet bewust?” vervolgt Susan Blackmore. Een enkeling in de zaal geeft toe niet bewust te zijn. Op hoge vragende toon gaat de Engelse verder: “Maar je bent wakker? Je bent niet dood? Dus waarom kun je zeggen dat je niet bewust bent?”

Het bewustzijnsvraagstuk is even mysterieus als het leven zelf. Iedereen weet wel dat een glas geen bewustzijn heeft. Maar is een dier wel bewust van zichzelf? “Hoe kunnen fysische processen in het brein leiden tot subjectieve ervaringen” vraagt Blackmore zich af. “Dit is wat de filosoof Dave Chalmers *‘the hard problem’* noemt.”

Blackmore ziet in de hersenwetenschappen twee heersende ideeën over bewustzijn. Eén groep die denkt dat het bewustzijn iets extra's is in het brein, als een soort magische stof. En een andere groep die denkt dat bewustzijn een illusie is dat niet aan te wijzen valt, zoals het feit dat er geen echte diepte is in een tekening met perspectief. “En al jaren lopen deze groepen te ruziën als een groepje kinderen in een speeltuin,” zegt Blackmore geamuseerd.

Ze vraagt het publiek het bewustzijn te visualiseren. Hierna toont ze een tekening van een klein mannetje in je hoofd die alles aanstuurt. “Veel mensen zien het bewustzijn op deze manier,” zegt ze, wijzend op de tekening. “Ze zeggen dat ze hun gevoelens van binnenuit controleren. Maar dan ga je dus uit van een los bewustzijn die we aansturen. Maar dit is niet juist.”

Ze wendt zich nogmaals tot het publiek: “Hebben jullie een eigen wil? Steek je arm vooruit en beweeg op een willekeurig ogenblik met de hand. Jullie denken natuurlijk dat het moment dat je je hand beweegt door jezelf is uitgekozen, maar dit is niet waar.” Blackmore refereert aan een bekend experiment van twintig jaar geleden waarin een groep mensen precies hetzelfde werd gevraagd. Het bleek dat de hersenen eerder een stimulans gaven om met de hand te bewegen, dan dat de proefpersonen aangaven met de hand te willen bewegen.

Wanneer de mens een apart bewustzijn zou hebben, zou de mens ook constant bewust moeten zijn van de omgeving volgens de psycholoog. Dat we niet volledig bewust zijn van onze omgeving bewijst ze met een test. Blackmore start een film en vraagt het publiek te letten op de mensen met de witte T-shirts. Wanneer de film stopt vraagt ze het publiek hoe vaak de mensen in de witte shirts de bal hebben overgegooid, en of we nog iets anders vreemds hebben gezien. Iemand in het publiek roept dat hij een gorilla heeft gezien. Het publiek komt niet meer bij van het lachen. Maar wanneer Blackmore de film nogmaals start ziet iedereen de gorilla opeens voorbij lopen. “Wanneer je let op het wit, neger je andere kleuren,” verklaart de psychologe. “Je bent dus niet altijd bewust van je omgeving.” Iemand in het publiek vraagt of telefoneren onder het autorijden daarom zo gevaarlijk is. “Ook dan heb je een selectief bewustzijn,” antwoord Blackmore. “Dus die regel is er niet voor niets.”

Blackmore komt weer terug op de vraag of we ons kunnen afvragen of we bewust zijn: “Deze vraag is onzinnig. Wanneer ik me afvraag of ik bewust ben, ben ik het al. Maar wanneer ik het mezelf niet afvraag ben ik het ook. We proberen iets te verklaren wat er niet is. Het is hetzelfde als proberen de koelkast zo snel mogelijk open te doen om te kijken of het echt donker is wanneer de deur dicht is.”